

УДК (811.134.2+811.161.2).001.36:81'271

Якімова С.Е.

СИМВОЛІКА ПОЗНАЧЕНЬ КОЛЬОРУ В ІСПАНСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТАХ

Статтю присвячено порівняльному дослідженню символіки позначень кольору в іспанських та українських художніх текстах, засобам її вербалізації, а також аналізу подібностей та відмінностей позначень кольору у двох лінгвокультурах.

Ключові слова: символіка, позначення кольору, лінгвокультура, репрезентація.

Якімова С.Э. Символика обозначений цвета в испанском и украинском художественных текстах. Статья посвящена сопоставительному исследованию символики цветообозначений в испанских и украинских художественных текстах, способам ее вербализации, а также анализу сходств и различий цветообозначений в двух лингвокультурах.

Ключевые слова: символика, цветообозначение, лингвокультура, репрезентация.

Yakimova S.E. Color designation symbolics in Spanish and Ukrainian literary texts. The article is dedicated to the comparative research of the colour naming in the Spanish and Ukrainian literary texts, methods of their verbalization and the analysis of the similarities and diversities of the color naming in two linguocultures.

Keywords: symbolism, colour naming, linguoculture, representation.

Метою даної статті є дослідження символіки позначень кольору в українському та іспанському художньому текстах. У статті вирішуються наступні **задачі**: 1) досліджується поняття «інтерпретація тексту»; 2) аналізуються мовні репрезентації базових позначень кольору в іспанських та українських художніх текстах. **Матеріалом** дослідження обрано іспанській тлумачний словник *Diccionario etimológico de español* [14], українські тлумачні словники *Словник синонімів української мови онлайн* [9], *Великий тлумачний словник сучасної української мови* [1], *Словарь символов* [11], *Енциклопедия знаков и символов* [12], а також художні твори Габріеля Гарсія Маркеса («*Осінь патріарха*»), Тараса Шевченка («*Княгиня*»), Юрія Андруховича («*Дванадцять обручів*»).

Актуальність даного дослідження обумовлена підвищеною увагою сучасної лінгвістики до текстового втілення авторської картини світу. Важливість вивчення кольору з позиції когнітивної лінгвістики визначається тим, що кольорові концепти є однією з ключових скла-

дових загальнолюдською концептуальної картини світу та авторської поетичної картини світу.

Вивчення символіки кольору є актуальним напрямом абсолютно різних галузей знання: психології, культурології, мовознавства, літературознавства, лінгвокогнітології та інших, що визначає міждисциплінарний характер об'єкту дослідження. Інтерес лінгвістики є спрямованим на виявлення лінгвоспецифічних характеристик менталітету через аналіз його семантичних складових, що займають важливе місце у колективній мовній свідомості. В нашому дослідженні ми розглядаємо символіку позначень кольору, що представлена в художніх творах українських та іспанських письменників.

Текст тлумачиться як завершений, цілісне змістовний та структурно-мовленнєвий твір, продукт виробництва мовлення, відчужений від суб'єкта мовлення (мовця), в свою чергу є основним об'єктом його сприйняття і розуміння. Функціональна спрямованість тексту визначається його місцем і роллю в процесах спілкування: художній (особливо поетичний), учбовий, інформаційний, юридичний і т.д. Тексти взаємно відрізняються цілісністю (змістовно-композиційною структурою), зв'язністю (когезією), а також відбором лексичних і стилістичних засобів в межах відповідного жанру. Сприйняття тексту передбачає виділення в ньому структурно-змістовних опор. Будь-який текст також задовольняє вимогам конситуативності (співвідношення з ситуацією спілкування) і контекстуальності (співвідношення з іншими текстами); з іншого боку, він служить контекстом для окремих висловлювань, які входять до його складу [3].

Зазвичай необхідність наукового підходу до тлумачення тексту і створення відповідної методики обґрунтовують специфічними властивостями художньої літератури. Говорять про те, що мистецтво у цілому являє собою особливу семіотичну систему, яка безперервно змінюється, особлива мова, і що навіть кожен окремих художній текст говорить с читачем по-своєму; що ідейний зміст втілено в складному комплексі всіх його елементів, в системі цих елементів [3, 5].

Різноманітність підходів до інтерпретації тексту дає не тільки неосяжний простір для досліджень, а й нові складнощі при оцінюванні особливостей тексту як матеріальної форми твору. Одна з них є пошуком точного критерію для інтерпретації того чи іншого елемента тексту у відповідному ключі – як символу або як знака, а також для інтерпретації тексту як системи цих елементів. Складається враження нескінченної множини можливостей тлумачення будь-якого тексту.

Окрім індивідуального сприйняття, художньої обізнаності, велику роль у сприйманні художнього твору відіграють суспільні умови та середовище, в якому відбувається комунікативна діяльність.

Важливу роль для інтерпретації художнього тексту має символічна функція позначень кольору та їх коректне декодування носіями різних лінгвокультур, у нашому випадку іспанців та українців. Пізнання кольору – це усвідомлення образів архетипів, канонізованих світовою культурою. Системи кольорових позначень і кольорових символів в різних мовах та культурах доводять вплив рідної мови на характер кольорової класифікації [7,3]. Аналіз позначень кольору є необхідним для вияву ролі кольору у побудові візуального простору людини та обумовленості функціонування у мові, враховуючи культурно-історичні традиції різних менталітетів.

Культурні та історичні традиції іспанського та українського народів важко назвати схожими. Специфічними рисами представників *романської культури*, в нашому випадку *іспанців*, є їх психоемоційна експресивність та спонтанність у проявах душевного настрою [6]. Представники ж *слов'янської культури*, до якої належать *українці*, славляться своєю миролюбністю, несхильністю до агресії та насильства. Для них є характерною така риса, як індивідуалізм, вони, в основному, інтроверти, найвищу цінність для яких представляє власна родина і дім [11]. Усі ці якості спостерігаються у розумінні символіки кольору даними народами.

Естетика кольору виростає з тонкого сприйняття *іспанцями* и *українцями* навколишньої дійсності. Передача інформації за допомогою кольору заснована на виникаючих асоціаціях, які мають декілька шарів: загальні природні, більш пізні шари – вплив культурних традицій народу, до якого належить людина, а вже потім кольорові асоціації особистих переживань та вражень. Позначення кольору іспанської та української мов співвідносяться із семіотичною, ціннісною і філософсько-світоглядною картиною світу. Розглядаючи символіку кольору в іспанських художніх текстах ми виявляємо не тільки феномен кольору як своєрідний концепт світосприйняття, відмінний від українського, але й систему символіки кольору як вбудовану у лексичну базу давню міфологічну систему.

Так, у іспанській лінгвокультурі ядро концептосфери кольору презентується лексемою *rojo*, яка має значення *червоний*. Синонімічним варіантом лексеми *rojo* є позначення кольору *colorado*, яке означає *червоний* і/або його відтінок *червонуватий*[12]. Саме червону му-

лету (*muleta roja*) використовує тореадор під час кориди (*rojo* як символ крові). Червоний колір використовується також в одязі та деталях (*falda roja, flor roja en el pelo*), наряду танцівниць фламенко (*bata de cola roja*) (*rojo* як символ пристрасті, любові, темпераменту). Позначення кольору *colorado* вельми часто зустрічається у романі Габріеля Гарсія Маркеса «Осінь патріарха», зокрема для опису червоних шапочок, які правитель зобов'язував носити усіх, хто прислужував у президентському домі задля позначення їх невисокого статусу: «*todo el mundo en la casa presidencial tenía puesto un bonete colorado (червону шапочку)*» (3, 55); «*los paralíticos en las escaleras y los leprosos en los Rosales se paseaban con bonetes colorados (у червоних шапочках) de domingo de Carnaval*» (3, 55); «*y nos cambiaban todo lo que teníamos por estos bonetes colorados (ці червоні шапочки)*» (3, 56). Таким чином червоні шапочки були маркером низького статусу людини, а саме прислуги, за якими можна було ідентифікувати їх статус.

Також символічним для іспанської лінгвокультури є і жовтий колір (*amarillo*), який є символом сонця, тепла, весни і квітів (*genista hispanica amarilla*). Даний колір разом із червоним є кольором іспанського прапора, символічне значення кольорів якого уходить коріннями у наступну легенду: один з королів Арагона, бажаючи мати власний прапор, зупинився на прапорі із гладким золотим полем (*amarillo* – золото), по якому він провів два пальця, зануривши їх у кубок свіжої крові тварин (*rojo* як символ крові) [14: 172]. Дуже красномовно використовує колір *amarillo* у своїх творах Габріель Гарсія Маркес як символ хвороби (*enfermedad*): «*me pareció cansado y solo, con la piel amarillenta (жовтянична шкіра) del hígado malo*» (3, 73); а також як символ старості (*envejecimiento*) та заходу життя (*ocaso de la vida*): «*se durmió en el acto, más solo que nunca, arrullado por el rumor del reguero de hojas amarillas de su otoño (жовте листя його осені)*» (3, 47).

В свою чергу в українській мовній картині світу основними є позначення кольору *жовтий* и *блакитний*, які являють собою кольори українського прапора, а також є символами пшениці і неба над головою [4]. Також жовтий колір трактується у рамках сонячного культу праукраїнців – верховного божества *Дажбог-Сонця*, колір якого є священним. Саме тому жовтий колір супроводжував київських князів на клейнодах, запорізьких казаків на прапорах, також золотим кольором прикрашали куполи християнських храмів. Синій колір при цьому, як колір неба, символізував водночас увесь світ: «Синь – це буття,

це природа, це земний устрій, породжений богом для людини, а насамкінець – людиною для людини» [5, 173]. Також вельми символічним для української художньої літератури є малиновий (*малиновий*) колір. Прапори цього кольору були вельми розповсюдженими в українській історії, хоч і не були домінуючими. Символи жовтого, синього та червоного кольору ми знайшли у творі Юрія Андруховича «Дванадцять обручів»: «Крім того була осінь, **червоно-жовте цвітіння лісів, павутинне повітря, синє небо** – з тих, які трапляються лише у жовтні» (1, 12).

Також у художніх творах українських авторів часто зустрічається *зелений* колір як символ весни та Трійці, наприклад: «Отак от вони цілу зиму просодомили та прогоморили, **а навесні дивимося: наше поле не зеленіє, – ні трава, ні жито, ні пшениця не зеленіють. Минули й Зелені Свята, а поле чорне, наче на ньому нічого й не сіяно**» (2, 3); «Добре, що можна так лежати у цій **зеленій** весняній воді» (1, 3). Також українські автори використовують *зелений* колір як символ молодості, наприклад: «Ще мій сміх молодий і душа ще **зелена**» (1, 16). Юрій Андрухович використовує *зелений* колір як символ молодості та незрілості, розповідаючи про підлітків, які мають триматися саме зеленої смуги через свій юний вік: «Отже, підлітки відстають і лишаються на своїй **зеленій заправній смузі**. Їм не можна на той бік Річки, але й до лісу їм теж не можна. І так вони тут існують, поміж двома забороненими теренами, на вузесенькій ділянці між страхом учораїшнього і страхом прийдешиного» (1, 9).

Неможливо залишити без уваги й позначення кольору *negro/чорний*. В іспанській літературі чорний колір (*negro*) є символом кінця (*el final*), тіні (*la sombra*), темноти (*la oscuridad*), ночі (*la noche*), страху (*el horror*), злочину (*el crimen*), смерті (*la muerte*). В ході нашого дослідження нам зустрілись наступні іспанські словосполучення з позначенням кольору *negro/чорний*: «*corazón negro*» (*чорне серце* як символ поганої, недоброї людини), «*oveja negra*» (*чорна овця* – символ людини, яка відрізняється від інших своїми негативними якостями), «*ver todo negro*» (*бачити все чорним* як символ песимізму). У художніх творах іспанської літератури колір *negro/чорний* зустрічається вельми часто й несе негативний відтінок. Наприклад, героїня роману «Осінь Патріарха» Г.Г. Маркеса розповідає про чорну суботу, коли її силою змусили стати королевою вмираючої від лепри держави. У її оповіданні позначення кольору *negro/чорний* має відтінок трагічності: «*no quería saber nada de la*

vida desde el sábado negro (чорна субота) en que me sucedió la desgracia de ser reina» (3, 91); вона також розповідає про особисті якості свого правителя і вважає, що від його брехні і боягузтва його обручка зробилась чорною «*la mala virtud de sus manos...había renegrido (зробила чорною) el oro de su anillo matrimonial»*. (3, 192).

В українських художніх творах позначення кольору *negro/чорний* символізує смерть, ніч, горе, похорон. Позначення кольору *чорний* ми зустріли у творі Тараса Шевченка «Княгиня»: «Зостався тільки сад, **зчорнілий** од диму; стоїть собі осторонь і такий **чорний** та страшний, що я й дивитись на нього боялась» (2). Юрій Андрухович у своєму творі «Дванадцять обручів» використовує позначення *чорний* з негативним відтінком: «Під кінець дев'яностих Україна потрапила відразу до кількох **чорних списків**, проваджених надміру безсторонніми спостерігачами з усіляких міжнародних структур» (1, 6). Чорні списки у цьому контексті символізують відмову Україні у певних привілеях та діях.

У перебігу нашого дослідження ми виявили, що в іспанських художніх творах існують фразеологізми, де ядром порівняння виступають назви комах: *más negro que una hormiga* (чорніше за мураху) [8, 323]. В українській літературі ми також знайшли схожий фразеологізм: *чорний як жук* [8, 323].

Також ми побачили, що схожість в українській та іспанській літературах відмічаються в позначенні кольору *amarillo/жовтий* для характеристики таких понять як *солнце, тепло*, а також в позначенні кольору *negro/чорний* для характеристики таких понять як *ніч, смерть*, в той час як позначення кольору *rojo* в іспанській літературі є символом любові, пристрасті, вогню, позначення кольору *зелений* використовується як символ молодості та весни, а позначення кольору *малиновий* символізує незайманість, чистоту. Послідовність мовних репрезентацій символів кольору полягає не тільки в домінуванні червоного, жовтого, чорного, зеленого і синього кольорів в художніх текстах письменників Іспанії та України. Реалізація символіки кольорів в художній літературі Іспанії та України здійснюється з опорою на національну лінгвокультурну свідомість і тісно пов'язана з національними та сучасними колективними кольоровими домінантами (червоний, жовтий, зелений, чорний, синій) в мовній свідомості. При подальшому дослідженні символіки кольору в іспанській (латиноамериканській) і українській художній літературах необхідно враховувати їх етноспецифічні розбіжності, пов'язані з історичними, культурними та гендерними факторами.

Перспективою даного дослідження є контрастивне вивчення символіки кольору у художньому дискурсі на матеріалі творів сучасних іспанських (Мигель де Унамуно, Едуардо Мендоса), латиноамериканських (Габриель Гарсія Маркес, Хорхе Луис Борхес) та українських (Оксана Забужко, Тарас Прохасько, Юрий Андрухович, Марія Ряполова, Дара Корний, Марина Соколян, Андрей Дмитрук) авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Перун, 2005. – 1728 с.
2. Головин. С.Ю. Словарь практического психолога. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/25/word/tekst>
3. Долинин К.А. Интерпретация текста: Французский язык: Учебное пособие. Изд. 4-е. – М.: КомКнига, 2010. – 304 с.
1. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : словник–довідник Жайворонок В.В. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
2. Крисаченко В.С. Екологічна культура. Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.
3. Мельчакова Ю.С. Испанская национальная картина мира: взаимодействие искусства и религии. – Режим доступа: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/1709/1/urgu0500s.pdf>
4. Морозова Т.А. Концептосфера цвета в китайской языковой картине мира. Тема диссертации и автореферата по ВАК 10.02.19. – Бийск, 2008. – 217 с.
5. Півторак Л. Колоратив чорний у фразеології як вираження лінгвоментальності (на матеріалі іспанської, англійської, української та російської мов) / Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 54. – С. 322-325. – Режим доступа: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/35737>
6. Словник синонімів української мови онлайн – Режим доступа: http://ycilka.net/slovnyk_syn.php
7. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – С. 40-76.
8. Таранець В. Г. Українці: етнос і мова. – Монографія. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2013. – 364 с.
9. Трессидер Д. Словарь символов. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/JekTresidder/
10. Энциклопедия знаков и символов. – Режим доступа: <http://www.znaki.chebnet.com/s10.php?id=342>
11. Якимова С.Э. Подходы к изучению концептосферы «цвет» в контрастивной лингвистике // Мова. Культура. Комунікація: Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах. – Чернигов: Чернігів, 2013. – С. 170-172.

12. Diccionario etimológico de español – Mode of access: <http://etimologias.dechile.net/?color>.
13. Eduardo Mora-Anda. Los Colores en la literatura, la poesía y la vida. – Mode of access: <http://www.afese.com/img/revistas/revista56/coloreslit.pdf>
14. Manlio Brusatin. El cofre de los colores. – Mode of access: <http://missgati.blogspot.com/2012/10/concepto-color.html>

ІЛЮСТРАТИВНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андрухович Юрій. Дванадцять обручів. – Критика, 2004. – 40 с.
2. Шевченко Тарас. Княгиня. – Режим доступу: <http://taras.co.ua/knyaginya/>
3. Gabriel García Márquez. El otoño del patriarca. – Mode of access: <http://www.instituto127.com.ar/Bibliodigital/GarciaMarquez-lotoniodelpatriarca.pdf>